

Особливості вияву вчинку-вірності в особистісних взаєминах.

Автор статті розглядає поняття «вірність», його змістову структуру та особливості діагностики цього інтегрального утворення студентів ВНЗ.

***Ключові слова :** вірність, студент, юнацький вік, спілкування, вчинок-вірність, рефлексія.*

У системі чинників розбудови державності, духовного відродження нашого народу, входження країни у високоцивілізоване світове співтовариство актуальним постає завдання щодо створення такої системи виховання, яка забезпечувала б високий рівень розвитку моральних якостей особистості, серед яких стрижнева роль належить вихованню вірності в особистісних взаєминах підростаючого покоління. У роботі викладачів ВНЗ спостерігаються орієнтації на здобуття знань, умінь, навичок, а проблема виховання моральних якостей, зокрема, вірності залишаються поза їхньої уваги. Орієнтири щодо вирішення даної проблеми знаходять своє відображення у Законі України «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття»), «Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності», «Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти».

Соціально-філософський та психологічний аспекти моральності знайшли своє відображення у працях українських вчених В. Андрущенка, І.Беха, М.Боришевського, І. Зязюна, О. Киричука. Вагомий внесок щодо дослідження проблем морального виховання особистості зробили такі вчені, як В. Білоусова, Г. Васянович, Л. Виготський, В. Киричок, О. Кононко, Г.Костюк, О. Леонт'єв, В. Оржеховська, М. Фіцула, К. Чорна. Значну увагу

питанню формування вірності особистості приділяли В. Сухомлинський, І.Бех.

Окремі проблемні питання, пов'язані з вивченням міжособистісних взаємин окреслювали у своїх працях такі дослідники як В. Агеев, І. Бех, О.Бодальов, Л. Гозман, Є. Головаха, О. Єршов, І. Карчевський, М. Коган, Я.Коломинський, В. Куніцина, О. Леонт'єв, О. Мудрик, М. Обозов, Л.Орбан–Лембрик, Н. Паніна, Б. Паригін, А. Петровський, В. Семиченко, В.Сухомлинський, В. Трусов, Є. Цукатова, Н. Щуркова та інші.

Метою статті є розгляд поняття «вірність», його змістової структури структури та особливості діагностики цього інтегрального утворення студентів ВНЗ.

Вірність ми розглядаємо як особистісний конструкт, що визначає специфіку міжособистісних взаємин. Зокрема, це надійність, відповідальність, обов'язковість людини у різних обставинах, пов'язаних з міжособистісною взаємодією. Особистість зі сформованим почуттям вірності сприймає іншу людину у контексті турботливого до неї ставлення, а характерною ознакою такої людини є її надійність у різних життєвих обставинах. Особливості виявлення вірності у взаєминах зумовлюються життєвим досвідом особистості, її ціннісними орієнтаціями та рівнем розвитку самосвідомості.

Витоки вчинку-вірності, за І. Бехом, пов'язуються з виникненням внутрішньої позиції індивіда, згідно з якою він поводить відповідно до очікувань спочатку рідних і близьких йому осіб, а згодом і більш широкої людської спільноти (групи, колективу, тощо). Для людини, у якій вчинок-вірність набуває певної усталеності й перетворився на складову її моральної структури, санкціонуючим центром його здійснення виступає власне сумління, зазначає вчений [1,с. 1-2].

Формування вчинку-вірності, за вченим, в особистості слід здійснювати за такими напрямками: 1) розуміння суспільної і суб'єктивної необхідності та важливості дотримання соціальних норм у різновидах власної поведінки; 2)

прогнозування можливих ускладнень у міжособистісних взаєминах у ситуації вчинку-вірності (його оцінка з боку друзів, ровесників, тощо); 3) створення власного алгоритму подолання цих ускладнень і свого вчинкового сценарію; 4) усвідомлення поетапної процедури вчинку-вірності; 5) емоційне самооцінювання результату вчинку-вірності; 6) набуття моральної звички вчинку-вірності [1, с. 1-2].

У структурі вірності нами виділяється когнітивний, емоційно-ціннісний, практичний компоненти. Визначаючи і доповнюючи один одного, вони через показники, індикатори характеризують кількісний і якісний аспект особистості студента та відображають наявність, стихійність, широту, дієвість вияву вчинку-вірності в особистісних взаєминах.

Зокрема когнітивний компонент вірності в особистісних взаєминах характеризується співвідношенням рівня розвитку знань про вірність в особистісних взаєминах, норми, правила, моделі поведінки прийняті в соціумі, віддзеркалює рівень і дієвість знань про сутність і особливості взаємодії з іншими людьми, структуру і стилі спілкування, а також їх актуалізацію у встановленні й реалізації особистісних взаємин, вибір способів, засобів і механізмів взаємодії.

Важливу роль у вихованні вірності в особистісних взаєминах студентів ВНЗ відіграє рівень знання ними складових соціального інтелекту як специфічного когнітивного утворення, яке забезпечує їх успішне спілкування з оточуючими та знаходить свій вияв в умінні творчо підходити до питань взаємовідносин з іншими людьми [3, с. 22-27].

Так, у юнацькому віці виникає і розвивається особливий вид діяльності – спілкування, основним змістом якого є ровесник або інша значуща людина. Спілкування проявляється в побудові взаємин з ровесниками на основі певних етичних норм. Знання юнаками і дівчатами особливостей особистісної взаємодії, норм, правил поведінки, прийнятих у соціумі, особливостей вияву вчинку-вірності забезпечують ефективність взаємин з ровесниками, оточуючими людьми. «Потреба в глибокому особистісному

контакті особливо гостро переживається в ранньому юнацькому віці, коли прагнення молоді до усвідомлення своєї індивідуальності, до самовираження вимагає як дзеркала (іншого «Я», так і вияву співучасті). Вірогідно, цим можна пояснити потяг юнаків і дівчат до товариського дружнього спілкування» [2, с. 113].

Показниками когнітивного компонента нами визначається: розуміння сутності вірності особистості, механізмів її прояву та усвідомлення необхідності її виявлення в особистісних взаєминах; знання норм, правил поведінки і спілкування, прийнятих у соціумі та усвідомлення доцільності їх дотримання; володіння системою знань про особливості особистісних взаємин, сумісність, рефлексію.

Критерієм розвитку когнітивного компонента є повнота, глибина осмислення, міцність знань про вірність в особистісних взаєминах та усвідомлення доцільності оволодіння ними.

Емоційно-мотиваційний компонент інтегрує почуття, переживання, що відображають ціннісне ставлення до інших людей, до себе, оточуючої дійсності, позитивні мотиваційні установки особистості і є основою формування мотивів вияву вірності в особистісних взаєминах, що виявляється через усвідомлення юнаками і дівчатами необхідності вияву вірності у взаєминах з іншими. Критерієм його виявлення є спрямованість, стійкість, дієвість мотивів. Він характеризує розвиток ціннісно-орієнтаційної свідомості й визначення на цій основі кола особистісно-значимих цінностей.

Показниками емоційно-ціннісного компонента ми визначили: усвідомлення необхідності виявлення вірності в особистісних взаєминах; ставлення до вчинку-вірності як особистісної цінності; наявність емоційно-позитивного ставлення до інших людей, до себе, оточуючої дійсності; розвинута емпатія; емоційна саморегуляція.

Практичний компонент вірності в особистісних взаєминах студентів ВНЗ репрезентує свідомо регульовану поведінку на основі соціально-значущих норм, правил, соціальну активність у взаєминах, спілкуванні. Він передбачає

оволодіння вихованцями соціально-комунікативними вміннями і навичками, які дозволяють успішно встановлювати контакти з іншими людьми, виявляти вірність в особистісних взаєминах, створення власного алгоритму дотримання вірності в особистісних взаєминах, набуття звички виявлення вірності в особистісних взаєминах, здатність до емоційного самооцінювання результату вчинку-вірності. Практичний критерій дає змогу встановити ступінь відповідності мотивів соціальної поведінки юнаків і дівчат із їх діями та вчинками. Він є спонуканням вихованців до зусиль, спрямованих на самореалізацію ними власних можливостей, до саморозвитку, ставлення до вчинку-вірності як до особистісної цінності.

Показниками практичного компонента вірності в особистісних взаєминах студентів нами визначено: свідомо регульована діяльність, поведінка на основі соціально-значущих норм, правил; виявлення товариськості, надійності, незмінності, постійності, відданості, відповідальності, емпатійності, обов'язковості, контактності, комунікабельності; створення власного алгоритму дотримання вірності в особистісних взаєминах; здатність до емоційного самооцінювання результату вчинку-вірності; набуття звички виявлення вірності в особистісних взаєминах.

З метою вивчення рівнів сформованості вірності в особистісних взаєминах студентів нами було підібрано комплекс діагностичних методик, зокрема:

1) метод довготривалого спостереження за поведінкою студентів у особистісних взаєминах і спілкуванні з одногрупниками у процесі підготовки і проведення справ різного характеру, під час спільної діяльності;

2) бесіди зі студентами ВНЗ з метою виявлення рівнів сформованості у юнаків і дівчат вірності в особистісних взаєминах;

3) метод узагальнених незалежних характеристик, за допомогою яких ми з'ясували ступінь сформованості вірності в особистісних взаєминах студентів, проявів поведінки юнаків і дівчат за оцінками, які їм давали одногрупники;

4) анкетування, інтерв'ювання, тестування, бесіди з метою виявлення розуміння сутності поняття «вірність», її основних ознак, механізмів прояву в особистісних взаєминах;

5) застосування ситуацій морального вибору й аналізу життєвих ситуацій;

6) метод самооцінки;

7) метод кількісної обробки отриманих даних.

Для з'ясування рівня розуміння студентами вірності в особистісних взаєминах юнакам і дівчатам пропонувалося розкрити зміст поняття «вірність», вичленити основні поведінкові характеристики вірності в особистісних взаєминах, дати оцінку власному рівню знань. Так, вірність в особистісних взаєминах респонденти окреслюють як : довіру у взаєминах (люди розповідають найпотаємне, не зраджують за будь-яких обставин, підтримують друга у будь-якій ситуації – 21,32% опитаних ЕГ та 20,61% КГ; надійність – 10,29% ЕГ та 13% КГ ; відповідальність за свої вчинки – 5,88% ЕГ та 7,63% КГ; відданість почуттям, поглядам, переконанням – 4,41% ЕГ та 5,34% КГ; відвертість у вчинках, діях за будь-яких обставин – 8,82% ЕГ та 6,10 % КГ; взаєморозуміння, взаємоповага, взаємодопомога, взаємопідтримка 5,14% ЕГ та 3,05% КГ ; обов'язковість виконання взятих на себе зобов'язань – 2,94% ЕГ та 4,58 % КГ; постійність у взаєминах (людина, яка дружить, не обміняє ці взаємини на взаємини з іншим) – 1,47% ЕГ та 2,29 % КГ; незрадливість поглядів і почуттів друга – 19,85% ЕГ та 18,32% КГ; справедливість – 1,47% ЕГ та 2,29% КГ; не правильна відповідь – 18,38% ЕГ та 16,79% КГ.

Результати кількісної і якісної обробки даних свідчать про те, що серед складових вірності в особистісних взаєминах більшістю студентів обрані надійність, відповідальність за свої вчинки, відданість почуттям, поглядам, переконання; не зрада поглядів і почуттів друга; довіра у взаєминах (друзі розповідають найпотаємне, не зраджують за жодних обставин, підтримують у будь-якій ситуації); відвертість у вчинках, діях за будь-яких обставин;

взаєморозуміння, взаємоповага, взаємопідтримка, обов'язковість виконання, взятих на себе зобов'язань.

Щодо виявлення вірності в особистісних взаєминах, то студенти оцінили її наступним чином. Зокрема, 82,35% опитаних ЕГ та 81,67% КГ зазначили, що завжди виявляють вірність в особистісних взаєминах; 11,02 % опитаних ЕГ та 12,97% КГ зізнаються, що виявляють вірність в залежності від ситуації (якщо вірність виявляють до них, то вони теж вірні у взаєминах). Слід зазначити, що 6,61% опитаних ЕГ та 8,39 % КГ правдиво відповіли, що не виявляють вірність в особистісних взаєминах, даючи наступне пояснення: «Я не вважаю за потрібне виявляти вірність у особистісних взаєминах, тому що не існує вірної дружби. Як правило, люди дружать за корисних цілей, а при нагоді зраджують і роблять вигляд ніби не знають тебе». «У житті не треба усе розповідати другові, у кожного повинні бути свої секрети, тоді легше жити, адже тоді тебе ніхто не зрадить».

Студенти ВНЗ високо оцінюють рівень сформованості вірності в особистісних взаєминах своїх друзів, одногрупників, підкреслюючи, що вони завжди виявляють вірність у взаєминах.

На запитання чи виявляють вірність у ставленні до Вас ? 61,76% опитаних ЕГ та 67,17% КГ дали позитивну відповідь, підкреслюючи, що їхні друзі завжди виявляють вірність у ставленні до них. 25% опитаних ЕГ та 21,34 % КГ зазначили, що в особистісних взаєминах їхні друзі є вірними в залежності від ситуації. 13,23% студентів ЕГ та 11,45% КГ відповіли, що їхні друзі не виявляють вірність в особистісних взаєминах.

Для характеристики вірності в особистісних взаєминах нам необхідно було визначити наскільки повно та адекватно партнер зі спілкування здатен зрозуміти іншого та самого себе, адже від цього значною мірою залежить темп ефективної взаємодії між ними. Відтак, до процесу розуміння студентами один одного включається механізм рефлексії. Це не просто знання або розуміння іншого, а знання того, як інший розуміє свого партнера, послідовне взаємовідображення, змістом якого є відтворення внутрішнього

світу партнера зі взаємодії, причому в цьому внутрішньому світі, в свою чергу, відображається внутрішній світ першого. (4, с. 157).

За допомогою методики незакінчених речень нами було встановлено, що для більшості студентів ВНЗ «вірний» друг – це людина, на яку можна розраховувати, яка завжди підтримає і не підведе у будь-якій ситуації - 59% опитаних ЕГ і 59,6% КГ; людина, яка завжди допоможе, «відкриє очі на неправду» і ніколи не скривдить – 9,55 опитаних ЕГ і 9,3% КГ; людина, яка довіряє тобі і ти довіряєш їй – 6,5% опитаних ЕГ і 6,2% КГ; людина, яка підтримує і не зраджує – 10,1% опитаних ЕГ і 9,93% КГ; людина, яка чесна не тільки по відношенню до себе, а й до оточуючих - 4,8% опитаних ЕГ і 5% КГ; людина, яка ніколи не зрадить – 10,11% опитаних ЕГ і 9,93% КГ.

Отже, для студентів ВНЗ «вірний» друг це перш за все надійна, незмінна, відповідальна, постійна, чесна людина, яка ніколи не зрадить. Юнаки і дівчата впевнені в тому, що вірному, надійному другу можна розповісти свої таємниці, «відкрити душу», поділитися своїми переживаннями, щодо тієї чи іншої проблеми, адже вірний друг – це та людина, яка завжди зрозуміє та підтримає і ніколи не зрадить.

Вірність виявляється в усій своїй величчі, коли людина не зраджує своїх благородних почуттів, коли їй властиве загострене почуття сорому. Протилежною якістю вірності є зрада, чого б вона не стосувалася.

Цікавими для нашого дослідження були роздуми студентів щодо визначення поняття «зрада». Так, «зраду» в особистісних взаєминах респонденти окреслюють як непорядне, безвідповідальне, нещире ставлення однієї людини до іншої – 21,42% опитаних ЕГ та 19,25% опитаних КГ; непостійність у взаєминах (коли друг знайшов собі іншого друга і проміняв взаємини з тобою на взаємини з ним) – 10,71% опитаних ЕГ та 9,93% КГ; не дотримання взятих на себе зобов'язань – 9,52% опитаних ЕГ та 11,80% КГ; ненадійність – 19,04% опитаних ЕГ та 21,73% опитаних КГ; взагалі не змогли дати відповіді – 30,35% опитаних ЕГ та 29,81% КГ; не щирість, лицемірство людини – 8,92% опитаних ЕГ та 7,45 % КГ. Відтак, можна

зробити висновок, що студенти мають певне уявлення що таке зрада, але значна кількість не може дати визначення щодо цього поняття.

За допомогою методики незакінчених речень ми встановили, що для більшості респондентів «зрадливий» друг це егоїстична людина, яка в першу чергу думає про себе та робить боляче другу – 10,71% опитаних ЕГ та 9,31% КГ ; непостійна людина, на яку не можна розраховувати у будь-якій ситуації – 28,57% опитаних ЕГ та 32,91% КГ; неправдива людина, яка не виправдовує сподівань друга – 14,88% опитаних ЕГ та 13,04% КГ; людина у якої не має совісті та сумління – 9,52% опитаних ЕГ та 11,80% КГ; не надійна людина, яка різко змінює свої погляди, що суперечить спільним інтересам – 20,83% опитаних ЕГ та 24,84% КГ; взагалі не дають відповіді – 15,47% ЕГ та 8,07% КГ.

Для юнаків і дівчат «зрадливий» друг це непостійна, ненадійна, егоїстична людина, на яку не можна розраховувати у будь-якій ситуації, яка не виправдовує сподівань друга, це особистість у якої не має совісті та сумління.

У проведеному нами дослідженні внаслідок спостереження за поведінкою і взаєминами студентів, аналізу їхніх висловлювань та ранжування відповідей на запитання анкет були конкретизовані ті риси характеру, які необхідні для встановлення позитивних особистісних взаємин. Юнаки і дівчата надають перевагу таким особистісним якостям як вірність, надійність, щирість, відвертість, відповідальність. Зокрема, 44% опитаних ЕГ та 40,37% КГ вибрали вірність, 23,21% ЕГ та 26,08% КГ обрали надійність, 17,26% КГ та 20,49% КГ – щирість, 8,3% ЕГ та 5,6% КГ – відвертість, 7,14% ЕГ та 7,45% - відповідальність.

Таким чином, нами було встановлено, що високий рівень сформованості вірності в особистісних взаєминах студентів ВНЗ відзначається тоді, коли студент має глибокі знання про сутність і зміст вірності особистості, механізми її прояву, добре володіє системою знань про особливості міжособистісних взаємин, сумісність. Студенту з названою характеристикою

притаманна товариськість, надійність, незмінність, постійність, відданість, відповідальність, емпатійність, обов'язковість, контактність, ввічливість, комунікабельність. Такі студенти самокритичні, вимогливі до себе та до інших, мають адекватну самооцінку. Їм властива розвинута рефлексія, емпатія. Особистість з високим рівнем сформованості вірності сприймає іншу людину у контексті турботливого ставлення до неї, а характерною ознакою такої людини є її надійність у різних життєвих ситуаціях. Юнаків і дівчат із названим рівнем нами виявлено 55,1% опитаних ЕГ та 54,9%КГ.

Середній рівень сформованості є рівнем фрагментарних знань щодо сутності і змісту вірності особистості, механізмів її прояву. Ці знання неглибоко усвідомлюються та не мають адекватного особистісного значення, вони не мотивуються внутрішньою потребою, а студент діє згідно них тому, що так чинять інші, цього вимагають. Поведінка часто зумовлюється ситуативно – залежно від вимог, інтересів, потреб і під впливом значимих людей. Студент не завжди виявляє вчинок-вірність в особистісних взаєминах, не може регулювати своїми емоціями, почуттями, діями, вчинками. Усвідомлює необхідність дотримання вірності в особистісних взаєминах, моделей поведінки, прийнятих в соціумі, але часто не може оцінити й проаналізувати відповідно до них власну поведінку і вчинки інших людей. Йому властива егоцентричність, орієнтація на свої власні інтереси і неадекватна самооцінка; підвищена конфліктність, відсутність партнерської організації, низький рівень адаптації у соціумі. Студент виявляє вірність в особистісних взаєминах ситуативно, в залежності від ситуації. Так, у 24,5% респондентів ЕГ та 23,8% КГ виявлено середній рівень сформованості вірності особистості.

Для низького рівня сформованості вірності в особистісних взаєминах характерні недостатньо повні знання про норми, правила поведінки і спілкування, прийняті в соціумі. Студент не завжди усвідомлює необхідність виявлення вчинку-вірності в особистісних взаєминах і як наслідок не може оцінити відповідно до них власну поведінку і вчинки інших людей.

Спонукальним механізмом дотримання вірності в особистісних взаєминах у такого студента виступають тільки окремі люди або група. Студент не виявляє товариськість, надійність, незмінність, постійність, відданість, відповідальність, емпатійність, обов'язковість, комунікабельність у різних обставинах, пов'язаних з міжособистісною взаємодією, не здатний до емоційного самооцінювання результату вчинку-вірності, не виявляє вірність в особистісних взаєминах. Так, низький рівень сформованості вірності особистості нами було виявлено у 20,4% опитаних ЕГ та 21,3% КГ.

Отже, як показали результати констатувального етапу експерименту, студенти ВНЗ мають недостатньо глибокі ґрунтовні знання щодо вірності в особистісних взаєминах. Багатьом юнакам і дівчатам властива спрямованість на себе, тяжіння до егоцентризму, низький рівень емпатії. У них не сформовані навички саморегуляції поведінки, що виражається у неконтрольованих діях, вчинках.

Узагальнення даних констатувального експерименту, виявлення рівнів сформованості вірності особистості допомагає визначити цілі, конкретизувати завдання, підібрати форми і методи роботи для оптимізації виховання вірності в особистісних взаєминах студентів ВНЗ, які ми схарактеризуємо у наступних роботах.

Література:

1. Бех І.Д. Вчинок у морально – духовному розвитку особистості. / І. Д. Бех // Початкова школа. – 2006. – №6. – с.1-2.
2. Бех І. Д. Виховання особистості. / Іван Дмитрович Бех. – К.: Либідь, 2003. – 280с. – (Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навчально-методичне видання; Кн.1).
3. Булка Н. І. Креативність і соціальна компетентність / Н. І. Булка // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 10. – С.22-27.
4. Кон І.С. Психологія ранньої юності. / Кон І. С. – М.: Просвещение, 1989. – 255с. (Книга для учителя).

Свириденко И. Н. Особенности выявления поступка-верности в личностных отношениях.

Автор статьи рассматривает понятие «верность», его содержательную структуру и особенности диагностики этого интегрального образования студентов ВУЗов.

Ключевые слова: *верность, студент, юношеский возраст, общение, поступок-верность, рефлексия.*

Sviridenko I.N. Peculiarities of displaying a fidelity deed in personal relationship.

The author of the article considers the concept «fidelity», its context structure and peculiarities of diagnostic of this integral creation of students of higher educational establishments.

Key words: *fidelity, student, teenager, communication, fidelity deed, reflection.*

СВИРИДЕНКО ІРИНА МИКОЛАЇВНА

Аспірантка кафедри педагогіки ЖДУ ім. І.Я. Франка

10003, м Житомир, вул. Перемоги 99, кв. 60

(0412) 425649, (098) 0548328